

Traženje punine istine u misli Edith Stein

Mirjana Pinezić*

Sažetak

Čovjek koji živi na dubljoj duhovnoj razini želi imati cjelovit pogled na svijet i nužno se pita o cjelovitoj istini. To je čvrsto uvjerenje Edith Stein, istaknute njemačke filozofkinje, karmelićanke, mističarke i mučenice, koja je živjela u prvoj polovici burnoga dvadesetog stoljeća. Ona želi ukazati na to da ova stvarnost zahtijeva od čovjeka mnogo više od svijesti. Zahtijeva sudjelovanje dubine njegove nutrine koja dotiče srž, tj. njega kao čovjeka–osobu. Orijentiranost na punu istinu zahtijeva cijelu osobu i nije svejedno u kojem će se pravcu usmjeriti. O onome što čovjek vjeruje i u što je uvjeren ovisit će i njegovo djelovanje. Iz tog razloga takvo traženje istine nosi u sebi ne samo spoznajni, nego i etički vid. Veliku odgovornost na ovom području imaju znanosti, a posebno one koje bi trebale dati odgovor na posljednja čovjekova pitanja kao što su filozofija i teologija. Ako je stav otvorenosti i iskrenosti prisutan, kao i adekvatna metoda, filozofija će sama po sebi uputiti na metafiziku, a ova na teologiju. Primjer su tome neki fenomenolozi koji su vjernom analizom stvarnosti izašli iz subjektivnih struktura svijesti i uputili na objektivnu stvarnost koja je otvorila put k vjeri. Oni, pak, koji su je negirali, zatvorili su se i za religioznu stvarnost. Prihvaćanjem vjere, želja za puninom stvarnosti ne jenjava, nego zadobiva novu dinamiku. Stein smatra da tko prihvaća zov istine, malo pomalo, preobražava se do te mjere da postaje sposoban za najuzvišeniju ljubav koja ga sjedinjuje s Bogom. U tom kontekstu i teologija ima potrebu stalnoga otvaranja, tj. transcendiranja vjere u ljubavi kao zadnjoj istinskoj stvarnosti. Ta je ljubav u središtu znanosti križa koja je, prema Edith Stein, posljednja i najuzvišenija znanost koja jedina može zadovoljiti radikalno traženje istine.

Ključne riječi: Edith Stein, istina, znanost, fenomenologija, teologija, etika, znanost križa

Uvod

Svaki se čovjek pita što je posljednja istina i koji je smisao svega što postoji, no za većinu to je tek prolazni problem koji trenutno privlači pozornost. Uglavnom

* Dr. sc. Mirjana Pinezić, Teologija u Rijeci, Područni studij Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Adresa: Omladinska 14, 51 000 Rijeka, Hrvatska. E-pošta: pinezic2003@yahoo.com

će se zaustaviti samo na pojedinačnim istinama koje mogu dati praktičan odgovor za život. Tako dobrim dijelom ostaju na površini spoznaje i time stvaraju stav indiferentnosti ili odbijanja prema stvarnosti za koju osjećaju da im je nedostižna ili nedovoljno konkretna.

Ako se, dakle, radi o stvarima koje nadilaze čovjekovu spoznajnu sposobnost, a time i mogućnost racionalnoga odgovora, postavlja se pitanje može li ono što nas transcendirati imati normativnu dimenziju? Je li čovjek dužan dostići ono što mu je nedostižno, što je iznad njegovih spoznajnih mogućnosti? Je li određena razina duhovnosti i etičnosti pretpostavka da se čovjek otvori potpunoj istini budući da od njega zahtijeva odluku da uđe u dubinu svoga bića?

Kakvu ulogu imaju znanosti kada je u pitanju ova stvarnost, tj. mogu li one dati čovjeku odgovor na temeljna životna pitanja? Ili se ovo »zaustavljanje na površini« događa i na razini samih znanosti, čak i kod onih kojima bi to trebao biti glavni interes, primjerice filozofiji i teologiji?¹ Je li ova parcijalnost samo metodološki ili i etički problem? Može li biti ispravna metoda one znanosti koja se zatvara samo u svoje područje i pri tome nije čisto objektivna i apsolutna istina koja se odnosi na cjelovitu stvarnost?

Ima li iskreno traženje cjelovite istine već u sebi dimenziju etičnosti koja tako otvara put k vjeri? Potencira li vjera još više želju za puninom istine? Može li se nijekati religiozna i duhovna dimenzija, a imati ispravno poimanje cjelokupne stvarnosti i, posljedično, ispravno djelovati?

Budući da u ovako kratkome izlaganju nije moguće odgovoriti na sva ova pitanja, ograničit ćemo se na nekoliko glavnih smjernica koje na tome području nudi Edith Stein, tvrdeći: »Tko traži istinu, Boga traži, bilo da mu je to jasno ili ne.«² Kao velika tražiteljica istine³, smatra da je traženje istine uistinu važno za svakog čovjeka i presudno za vjerodostojnost kako znanosti, tako i znanstvenika. Ono se, na koncu, pretvara u odluku čovjeka za ili protiv Istine. Ako prihvatimo ovaj iza-

- 1 Ova se površnost na jedan način odnosi na filozofiju, a na drukčiji način na teologiju. Ukoliko im je zadatak pružiti ljudima odgovor na temeljna životna pitanja, filozofske znanosti imaju posebnu odgovornost u usmjeravanju čovjekovog ponašanja prema ovim spoznatim istinama. *Fides et ratio* u br. 104 kaže: »Ona filozofija u kojoj sja nešto od istine Kristove, koji je jedini i zadnji odgovor na ljudska pitanja, bit će djelatna podrška pravoj etici koja istodobno obuhvaća cijeli svijet, a koju današnji čovjek treba.« Teologija, s druge strane, mora voditi računa o tome da teološke istine učini što razumljivijima i da potakne tako ljude da njihovo ponašanje bude u skladu s božanskom i ljudskom istinom. Obraćajući se teolozima u br. 105, *Fides et ratio* ih potiče »da s posebnom pozornošću duha promotre filozofijske implikacije riječi Božje te da misao usmjere onamo odakle će proizaći spekulativna i praktična veličina teološke znanosti.« Ivan Pavao II, *Fides et ratio — Vjera i razum*, Enciklika svim biskupima Katoličke crkve o odnosu vjere i razuma, Zagreb, 1999, str. 144.
- 2 E. Stein, Pismo br. 259, u: *Selbstbildnis in Briefen II (1934–1942)*, Edith Steins Werke (dalje ESW) 9, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 1977, str. 102. U članku se koristi vlastiti prijevod s njemačkog i talijanskog, osim tamo gdje se navodi hrvatski prijevod.
- 3 Ovo traženje istine Edith Stein uspoređuje sa samom molitvom. »Moja žed za istinom je bila moja stalna molitva.« Teresia Renata De Spiritu Sancto, *Edith Stein*, Brescia, 1952, str. 11.

zov, želja za puninom istine, prema Edith Stein, vodit će nas sve do vjere i mistike koja okrunjuje to traganje najvećom nagradom — životom u istini i ljubavi.⁴

1. Traženje dubljega smisla svega što postoji kao slobodan duhovni čin

Prema Edith Stein, svaki čovjek svjesno ili nesvjesno traga za istinom — onom posljednjom — koja može dati pravi odgovor na temeljna životna pitanja i pružiti čvrst oslonac uvjerenjima i odlukama koje će, u svjetlu toga shvaćanja, morati donositi.

Potreba da se nađe posljednja istina odnosi se na čovjekovu najdublju spoznajnu razinu. To je zapravo težnja za sveobuhvatnim, cjelovitim shvaćanjem svega što postoji. »Svaki čovjek koji živi na duhovnoj razini«, reći će Stein, »ima potrebu jednoga cjelovitog pogleda na svijet [*Weltanschauung*], ali ne stižu svi do te točke. Naprotiv, malo je onih koji se ozbiljno brinu za to.«⁵

Pošto se ta potreba za cjelinom tiče jedne dublje čovjekove razine, takav stav nije bez vlastitoga odgovornog zalaganja oko dostizanja te razine. Ako shvaćamo ovaj »zaokruženi svijet« kao jednu sveukupnost koja nosi u sebi smisao koji veže dijelove u cjelinu te svaki dio ima svoj smisao s obzirom na cjelinu, tada govorimo o duhovnome smislu koji one posjeduju u sebi. Jedan je krajobraz, tako, sastavljen od mnoštva fizičkih stvari koje vidimo pred sobom, na primjer brdâ, drveća, rijekâ i kamenjâ, ali ljepota, mir i tišina koju »posjeduje« nešto je stvarno, što vodi ponad fizičke stvarnosti, a ne tek »projekcija« čovjekova duha. Naime, stanje naše duše ima svoj korelat u svijetu vrijednosti. Više vrijednosti trebale bi izazvati u nama dublji doživljaj, a niže samo one površnije osjećaje. Kako je, onda, moguće, da fizička, vidljiva stvarnost može u nama izazvati duboke duhovne doživljaje? Ljepota koju doživljavamo u promatranju krajobraza nije tek nešto materijalno, nego je jedna sveukupnost uobličena na individualan način. Ovo stanje duše (*die Verfassung der Seele*) koje doživljava vedrinu, mir i tišinu nešto je duhovno⁶, a ne tek jednostavna psihička reakcija. Ova »zakonitost« vrijedi i za jednostavnije elemente u svijetu koje percipiramo našim osjetima, kao što su boje, zvukovi i forme. »Njihov je duhovni smisao vrijednost koja je u njima, koja može ući u nas i učiniti da budemo radosni, zaneseni, oduševljeni.«⁷

4 »Prema Bajsićevu sudu cjelokupnu filozofsko–teološku misao E. Stein karakterizira »jedna otvorenost i težnja prema 'punini'«. Tu temeljnu odrednicu njezine filozofije možemo pratiti u svim njezinim djelima. Stoga i ne čudi da E. Stein, osim pitanja koja su vezana uz imanenciju, otkriva i pristupe prema 'tajni' i 'transcendenciji'. J. Oslić, Samorazumijevanje kršćanske filozofije u djelu Edith Stein, *Vjera i um. Neoskolastički i suvremeni pristupi*, Zagreb, 2004., str. 189.

5 E. Stein, Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie, u: *Welt und Person. Beitrag zum christlichen Wahrheitsstreben*, ESW 6, Louvain — Freiburg im Br., 1962, str. 1.

6 *Usp.* E. Stein, *Der Aufbau der menschlichen Person*, Edith Stein Gesamtausgabe (dalje ESGA) 16, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 2004, str. 114.

7 *Isto*, str. 115.

Ovo carstvo duha prožima čitav stvoreni svijet. Materija, koja ne može postojati sama po sebi, prožeta je duhom. Čovjek, koji je sposoban prepoznati dublji smisao svega što postoji, pozvan je primati u sebe ovu stvarnost, na onoj razini na kojoj ona zaslužuje biti prihvaćena.

Više vrijednosti zahtijevaju veću otvorenost čovjekove dubine i dublje participiranje u svijetu »duha« koje on prima u sebe. Primanje u »sebe« označava više ili manje doticanje intimnosti duše.⁸

Ono što prodire u intimnost uvijek je pozivanje na *osobu*. To je pozivanje na njezin *razum* kao snagu kojom duhovno »čuje« [*vernehmen*], tj. *shvaća* ono što joj se događa. To je pozivanje na smisao, tj. traženje *smisla* onoga što joj se približava. To je pozivanje na *slobodu*. Već je intelektualno traženje smisla slobodan čin. Osim toga, zahtijeva se i ponašanje sukladno ovomu smislu. Onaj tko, dok radi, primjećuje da se u njegovoj kući zapalio požar, treba prekinuti svoj rad i učiniti sve da ugasi vatru. Bilo bi potpuno nerazumno nastaviti raditi ili »ukočiti se od straha« i ne učiniti ništa. Osobno-duhovni život duše uklopljen je u velik i cjelovit kontekst smisla [*in einen großen Sinnzusammenhang*], koje je u isto vrijeme i povezanost s djelovanjem. Svaki smisao, jednom shvaćen, zahtijeva njemu odgovarajuće ponašanje i ima snagu pokretanja i poticanja ovoga posljednjeg na postignuće ili zahtijevani učinak.⁹

Potreba za cjelovitom slikom svijeta čovjeku je »urođena« jer je kao duhovno biće sposoban za to. Iz te sposobnosti proizlazi i dužnost da traži i pronade cjelovita istina i posljednji smisao svega što postoji. Traženje smisla slobodan je duhovni čin koji oblikuje čovjekovu nutrinu sve do njegove najintimnije dubine. Time se u duši stvara prostor za ispravno primanje stvarnosti ispunjene smislom koja zahtijeva ispravno postupanje koje može proizaći jedino iz toga najdubljeg i najduhovnijeg dijela čovjekove nutrine.

Što ako netko nema ovu zaokruženu sliku svijeta i ne traži posljednji smisao stvarnosti? Je li za čovjeka, kao duhovno biće, to uopće moguće? Bez obzira na to koliko je čovjek svjestan ili nesvjestan te stvarnosti, zalaže li se ozbiljno za vlastito viđenje svijeta, čovjeka i Boga ili pak o tome i ne razmišlja, on kroz svoje ophođenje sa svijetom izražava svojevrsan stav prema toj stvarnosti. Na ovaj ili onaj način, dakle, on će si tu sliku stvoriti, ali pritom su kriteriji po kojima je stvara različiti.

Tako će, vjerojatno, drukčiju sliku svijeta imati čovjek sa sela nego čovjek iz grada, praktičar od teoretičara, filozof od pozitivnoga znanstvenika, itd. Duhovna razina na kojoj se čovjek nalazi i način na koji je aktivno živi odredit će i njegovo poimanje svijeta. Može se dogoditi i da netko u teoriji podržava jednu viziju svije-

8 »Stein dušu shvaća kao središte duševno-tjelesno-duhovnog života, kao dubinu iz koje 'ja' živi i u koju pounutruje sve što doživljava. Tu do izražaja dolazi i značenje razlikovanja između psihofizičkog individuuma i osobe. Prema Stein, psihofizički individuum koji se predstavlja kao jedinstvo materijalnog tijela i psyhe ne bi smjeli nazvati osobom u strogom smislu riječi. Osobi je vlastito da živi iz 'duhovnog središta'.« I. Tićac, Psyhe i duša u misli Edith Stein, u: *Filozofska istraživanja*, 2007, 27, 4, str. 956.

9 E. Stein, *Endliches und ewiges Sein. Versuch eines Aufstiegs zum Sinn des Seins*, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 2006, ESGA 11/12, str. 369–370.

ta, a u praksi, u djelovanju, usmjerava se na drugi kolosijek. I jedno i drugo utječe, čak i nesvjesno, na formiranje njegove nutrine. »Zbog toga«, kaže Edith Stein, »određeni filozofski smjer koji netko podržava nije bez vrijednosti za vlastitu viziju svijeta.«¹⁰ S druge pak strane, vlastita vizija svijeta utječe na čovjekovo djelovanje i ophođenje sa svijetom. Sve to ukazuje na odgovornost koju čovjek ima u stvaranju ispravne slike stvarnosti.

2. *Vjernom analizom stvarnosti znanost otvara put religioznomu shvaćanju svijeta*

Želja za cjelovitom vizijom svijeta reflektira se na poseban način u znanostima koje pretendiraju imati jedan pogled na svijet, koji može biti više ili manje ograničen. Znanost po sebi traži objektivnu istinu i stoga je pozvana suočiti se s njezinom cjelovitom stvarnošću. Ako se neka znanost želi ograničiti samo na svoje područje, ne uzimajući u obzir i ova posljednja pitanja, može se dogoditi da se dio uzme kao apsolutna cjelina na kojoj će se temeljiti svaka druga istina. Tako se može oblikovati znanstvena, naturalistička ili tehnicistička slika svijeta koja ne uzima u obzir ni filozofsko ni religiozno poimanje svijeta, ali koja se želi predstaviti kao cjelovita.¹¹

Naime, objekt proučavanja bit će onoliko istinit koliko je percipiran unutar cjelovite stvarnosti i ispravne vizije svijeta. O tome također ovisi i metoda kojom će se koristiti. U protivnome, prije ili kasnije, znanstvenik će se morati vratiti na početak kako bi dobio odgovore na pitanja koja se nužno nameću u traženju konačnoga odgovora koji bi bio u skladu s objektivnom istinom. Edith Stein tvrdi da je na taj način Husserl došao do svoje metode. »Pošto je počeo od pojedinačnih problema, bio je primoran, korak po korak, vratiti se unazad i uložiti napor da si osigura apsolutno pouzdanu metodu.«¹²

Znanstvenik koji se odluči na ovako radikalni korak polako se upušta u »dijalog« s istinom koja ga vodi u sve veću puninu stvarnosti koja počinje zadobivati egzistencijalnu vrijednost.

2.1. *Otvorenost prema apsolutnoj, objektivnoj i vječnoj istini*

Što čovjek vjernije i objektivnije pristupa stvarnosti, to će i njegov duh biti otvoreniji, slobodniji od predrasuda i sposobniji za prihvaćanje potpune istine, pa i one vjerske.

10 E. Stein, *Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie*, str. 3.

11 Usp. *Isto*, str. 1–4.

12 E. Stein, *Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino: Versuch einer Gegenüberstellung*, u: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, Festschrift E. Husserl zum 70. Geburtstag gewidmet (Specijalno izdanje za Husserlov 70. rođendan), 1929, str. 322.

Svojom metodom usmjeravanja na same stvari, smatra Stein, i na to kako ih objektivno, vjerno i skrupulozno opisati, Husserl je oslobodio spoznaju od samovolje i oholosti. Time je razvio jednostavan, poslušan i ponizan spoznajni stav prema stvarima. »Ovakav stav vodio je i *oslobađanju od predrasuda* i u *nepristranu raspoloživost* da se prihvate intuitivno spoznate očitosti. I ovakav stav, na koji nas je svjesno navikao«, nastavlja Stein, »mnoge je od nas učinio slobodnima i raspoloživima za katoličku vjeru, do te mjere da jedna određena skupina njegovih učenika trebaju njemu zahvaliti što su pronašli put k Crkvi, put koji on sam nije našao.«¹³

Sama fenomenološka metoda¹⁴, koja je htjela dostići »objektivnost puštajući stvari da govore«, vodila je mnoge preko redukcije egzistencije, napuštanju te iste redukcije i prihvaćanju pune stvarnosti. To je bilo moguće jer redukcija nije bila svrha samoj sebi, nego se egzistencija stavljala »u zgrade« tek da bi se mogla usredotočiti na bit stvari. Međutim, upravo je bit stvari zahtijevala njezino cjelokupno prihvaćanje, tj. prihvaćanje stvari u čitavoj njezinoj istini i bogatstvu stvarnosti.

Ova se životna stvarnost, dakle, nije pokazala preprekom za spoznavanje istine, nego prihvaćanjem njezine pune stvarnosti, sve do tvrdnje koju Stein sa sigurnošću izriče: »*Duh nalazi istinu, ne proizvodi je. I ona je vječna. Ako se ljudska narav, ako se ljudski organizam, ako se duh vremena mijenja, tada se i mišljenja ljudi mijenjaju, ali istina se ne mijenja.*«¹⁵

Prema Edith Stein, ideja o *apsolutnoj istini* i *objektivnoj spoznaji* koja se u toj točki udaljuje od kantovskoga i neokantovskog subjektivizma, predstavlja jednu od najvećih zasluga Husserlove¹⁶ metode i otvara vrata mogućnosti pomirenja s tradicijom, posebno s filozofijom i teologijom sv. Tome Akvinskoga.¹⁷ Tako će Stein ustvrditi: »Naše je vrijeme takvo da se više nitko ne zadovoljava metodičkim razmišljanjima. Ljudima nedostaje oslonac i traže ga. Žele istinu koja je utvrdiva i koja se odnosi na sadržaj, koja može dati dobre rezultate u životu. Oni žele jednu 'životnu filozofiju' [*Lebensphilosophie*]. Nalaze je u Tomi Akvinskome.«¹⁸

Samo ako se ide do kraja u traženju istine, ako se prihvaća punina stvarnosti, ne isključujući nijedan njezin vidik, i ako metoda nije samoj sebi svrha, moguće je doći do posljednje istine koja se očituje kao uređena i cjelovita stvarnost. S druge

13 E. Stein, *Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie*, str. 16.

14 Usp. E. Stein, *Was ist Phänomenologie?*, u: *Theologie und Philosophie*, 1991, 66, 4, str. 570–573.

15 E. Stein, *Isto*, str. 572.

16 Edmund Husserl (1859.–1938.) njemački je filozof koji se smatra utemeljiteljem fenomenologije. Predavao je na sveučilištu u Halleu, Göttingenu i Freiburgu. Njegovo je najpoznatije djelo *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie*, Halle, 1913. Edith Stein bila je njegova privatna asistentica od 1917. do 1918. g.

17 »Ako je filozofija 'znanost bića i bitka', otvorena je teologiji. Štoviše, teologija je potrebna da upotpuni filozofiju, koja se može podložiti ovom djelu upotpunjavanja samo zadržavajući vlastiti identitet, budući da se ostvaruje *preko* teologije, ali ne *kao* teologija, prema izrazu koji je upotrijebio Przymara a donosi ga Stein.« A. Ales Bello, Edith Stein: da Edmund Husserl a Tommaso d'Aquino, u: *Memorie domenicane*, 1976, 93, 7, str. 270.

18 E. Stein, *Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino*, str. 324.

strane, takva istina traži da naša nutrina bude »uređena« i »cjelovita« kako bi je prihvatila na prikladan način.

Istina će stoga od čovjeka zahtijevati uvijek veću otvorenost bogatstvu stvarnosti. Edith Stein stoga će reći kako joj se čini »da vjerna analiza datosti stvarnosti vodi napuštanju transcendentne redukcije i povratku vjerskoga stava prihvaćanja svijeta.«¹⁹ To je izazov koji nikoga ne može ostaviti ravnodušnim.

2.2. Fenomenologija i fenomenolozi pred izazovom religioznoga poimanja svijeta

Fenomenologija je tako stavljena pred činjenicu negiranja ili prihvaćanja ove stvarnosti u potpunosti, na što su fenomenolozi različito reagirali.

Husserl se, npr. okreće fenomenološkomu idealizmu koji se u odluci vjernosti prema »čistim sferama svijesti« sve više udaljava od egzistencije i tako se zatvara za puninu stvarnosti, ostajući na području »čistoga fenomena«. »Pri reinterpretaciji, koja je rezultat transcendentnog istraživanja, a izjednačavala je egzistenciju s njezinim manifestiranjem svijesti«, primijetit će Stein, »intelekt koji istražuje istinu neće nikada naći stalnu točku. I takvo traženje — prije svega jer relativizira Boga samoga — u suprotnosti je s vjerovanjem.«²⁰

Ono što je istinito i stvarno samo po sebi vodi k vjeri i Bogu jer ono što uistinu jest i što postoji nije bez Boga. I zato će Edith Stein reći: »Idealizam je, prema mojem uvjerenju, u svome temelju osobno i metafizičko poimanje, a ne rezultat neporecivih fenomenoloških istraživanja.«²¹

Egzistencijalizam²² bez Boga, za Edith Stein, također nije moguć. Tako ni druga krajnost, tj. heideggerovski egzistencijalizam, nije dao pravu sliku ni svijeta ni čovjeka ni Boga jer je poistovjetio čovjekovu egzistenciju sa samim bitkom. To je slika *svijeta bez Boga* i kao takva, prema njezinomu mišljenju, favorizirat će »pesimističku, ako ne i nihilističku interpretaciju i pokopat će usmjerenost prema apsolutnome bitku, »s kojom naša katolička vjera stoji ili pada.«²³

Scheler²⁴ je pak svojim direktnim i otvorenim pogledom punim povjerenja, posebno na svijet vrijednosti, imao oslobađajući utjecaj na mnoge. I religiozna sfera ponovno je zadobila vrijednost i tako se za mnoge otvorio put prema autentičnoj

19 E. Stein, *La Phénoménologie*, u: *Journée d'études de la Société thomiste*, Juvisy, 12. rujna 1932., Paris, str. 109.

20 E. Stein, *Husserls Phänomenologie und die Philosophie des hl. Thomas v. Aquino*, str. 326.

21 E. Stein, *Was ist Phänomenologie?*, str. 573.

22 Utemeljitelj egzistencijalizma istaknuti je njemački filozof Martin Heidegger (1889.–1976.) čije je glavno djelo *Sein und Zeit*, Verlag, Halle, 1927. Edith Stein u svome spisu *Martin Heideggers Existenzphilosophie* iz 1936. g., koji je objavljen u *ESGA* 11/12, str. 445–499, kritizira njegovo poistovjećivanje bitka s egzistencijom.

23 E. Stein, *Die weltanschauliche Bedeutung der Phänomenologie*, str. 16.

24 Max Scheler (1874.–1928.), njemački je filozof koji je svojom analizom osobe, osjećaja i vrijednosti dao značajan doprinos filozofiji, naznačujući time personalističko usmjerenje. Najpoznatije je njegovo djelo *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik*, Verlag, Halle, 1913. Iako se Edith Stein u nekim temeljnim stvarima nije s njime slagala, ipak je Schelerova etika bitno utjecala na nju.

katoličkoj vjeri.²⁵ Edith Stein mu, međutim, zamjera odbacivanje objektivne impostacije fenomenologije što ga je dovelo do nedostatne rigoroznosti i znanstvene egzaktnosti. Zbog toga se u njegovim djelima, prema njezinome uvjerenju, nalaze mnoge kontradikcije i nejasni dijelovi koji su onemogućili Scheleru da sagradi svoju filozofiju na sigurnim temeljima.²⁶

Edith Stein smatra da znanost nadilazi pojedinca i zahtijeva da se on podloži istini u potpunosti. U tome procesu, nijedan znanstvenik zapravo nije do kraja slobodan od predrasuda, subjektivizma i upadanja u napast da se zatvori u svoje razmišljanje koje će biti tek subjektivno uvjerenje koje ga čini važnim ako barem ima »svoje« mišljenje. Takav bi stav vodio u relativno sigurnu, ali umišljenu intelektualnu aktivnost koja se protivi objektivnosti koja je nužna za pravu znanost i ispravno traženje istine.

Jasno, [reći će Stein] ako se intelekt usuđuje ići do ekstrema, dolazi tako do svoje vlastite granice. Uzdiže se kako bi našao vrhovne i zadnje istine te otkriva da je svako naše znanje tek bijedna stvar. Tada se slama naš ponos i vidimo dvostruku mogućnost: ili se pada u očaj, ili se pred nedostižnom istinom prigiba i ponizno u vjeri prihvaća ono što se ne može osvojiti naravnom intelektualnom aktivnošću.²⁷

U prihvaćanju vjere intelekt je ponovo pred sve većim izazovom jer vjera uvodi u novu, još tamniju i mističniju stvarnost, koja od vjernika traži da raste u njoj sve dok se ne sjedini s Bogom samim.

3. Znanost križa kao stvarna i djelotvorna istina

Osobni zahtjev Edith Stein bio je ići do temelja samih stvari što ju je dovelo do sve većega otvaranja stvarnosti i istini.²⁸ Ekstremna redukcija »čistoga ja« koji je u sebi »prazno« potaknula ju je da traži maksimalnu puninu. Suprotnost ovomu »čistomu ja« može biti jedino jedno »Ja« koji je ujedno i punina »Bitka«, punina svega onoga što jest.²⁹ Jedino iz te perspektive moguće je promatrati sve ostalo kao smislenu cjelinu.

3.1. Transcediranje vjere u ljubavi kao posljednjoj istinskoj stvarnosti

Prihvaćanjem vjere u Boga, posljednje i jedine prave Istine, sve ostalo zadobiva pravi smisao i pravo mjesto u čovjekovu životu;

Čovjek koji vjeruje, [prema Edith Stein], znade da ima Jedan čiji pogled nije sužen nikakvim obzorjem, nego uistinu sve obuhvaća i prozire. Tko živi u izvjesnosti te vjere,

25 Usp, *Isto*, str. 15–16.

26 Usp, *Isto*, str. 14.

27 E. Stein, Der Intellekt und die Intellektuellen, u: *Das heilige Feuer*, 1931, 18, str. 271.

28 Otvaranje istini bio je osobni stav Edith Stein koji se je ocrtao i u njezinoj misli. Za produbljenje ove teme vidi: Felipe Peligrinelli, L'atteggiamento aperto ed integrale nella vita e nel pensiero di Edith Stein, http://www.parresia.org/filosofia/fil_02.htm (preuzeto 8. 9. 2011.)

29 Usp. E. Stein, *Endliches und ewiges Sein*, str. 51–61.

njegova se savjest više ne može zadovoljiti svojim najboljim znanjem. On mora težiti upoznati što je u očima Božjim ispravno. Tko živi u sigurnosti te vjere, ne može više zadovoljiti vlastitu savjest svojim vrhunskim znanjem, on mora težiti za tim da spozna ono što je u očima Božjim ispravno. (Tu je i razlog zašto je istom *religiozno držanje uistinu čudoredno*).³⁰

Kako bi ovo traženje cjelovite istine u potpunosti dostiglo svoju puninu, potrebno je, dakle, integrirati i nadnaravnu, religioznu sferu, koja jedina može dati posljednji smisao životu. No i na ovome području kao da postoji spoznaja pojedinačnih vjerskih istina u koje treba vjerovati i dublja spoznaja Boga koji je izvor svih istina. Taj prijelaz zahtijeva i proces koji uključuje sve veće otvaranje Bogu kao Apsolutnoj Istini koja zahtjeva potpunoga čovjeka.³¹

Za Edith Stein, taj se proces može usporediti s procesom kojim se postaje intiman s nekom osobom, gdje se najprije zapažaju vanjski čini i dojmovi, a kasnije se spoznaje i sama dubina osobe. Vjera je tako poput mosta kojim se prelazi iz naravne spoznaje Boga do spoznaje Boga kao osobe, tj. iskustva njegove žive prisutnosti u čovjekovu životu.

Naravna spoznaja Boga i vjera pretpostavljaju, na neki način, nadnaravno iskustvo, ali ne nužno u vremenskome slijedu. U početku se, možda, po svojem sadržaju ne trebaju temeljiti na nadnaravnome iskustvu, ali je u njihovoj biti upisana težnja prema tome iskustvu, zajedno s mogućnošću da se nađu preobražene u spoznaji nove vrste.³²

3.2. *Shvaćanje pune istine iz dubine duše preoblikovane znanošću križa*

Stoga, bilo onaj koji traži istinu kao istinu, ali je želi kao potpunu i cjelovitu, bilo onaj koji svjesno traži Boga kao temeljnu istinu sve stvarnosti, u tome procesu traženja, na ovaj ili onaj način, ući će u »tamu vjere«³³ koja će pročistiti njegov intelekt, osloboditi ga od svih predrasuda i laži, sve dok čitava njegova nutrina ne bude spremna u poniznosti prihvatiti svu Istinu. Tko iskreno traži Istinu, na kraju biva od nje pronađen, a ako bi netko vjeru želio učiniti »svojom filozofijom«, »svojom znanošću«, izišao bi iz područja nadnaravnoga i preostalo bi tek puko razmišljanje o teološkim pojmovima koji su potpuno ispražnjeni od sadržaja. Kao što je moguće zatvoriti se u kontaktu s drugom osobom i komunicirati samo na površnoj,

30 E. Stein, *Znanost križa. Studija o Ivanu od Križa*, Zagreb, 1983., str. 101. Izvornik: *Kreuzeswissenschaft: Studie über Johannes vom Kreuz*, ESGA 18, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 2007, str. 137–138.

31 Iako se može činiti da je ovaj put otvaranja istini samo čovjekov napor i da on na takav način samo svojim snagama može doći do Boga i do nadnaravne dimenzije, ipak taj hod nije bez Božje prisutnosti i njegove milosti. Usp. A. Margarino, *In statu viae. La fenomenologia religiosa in Edith Stein*, Roma, 2002, str. 244.

32 E. Stein, *Wege der Gotteserkenntnis*, u: *Erkenntnis und Glaube*, ESW 15, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 1993, str. 96.

33 U najširem smislu ova »tama vjere« podrazumijeva nemogućnost obuhvaćanja svojim umom punine istine kao uređene cjeline koja ima svoj posljednji temelj u Bogu, nepristupačnomu svjetlu kojemu se jedino može otvoriti i pustiti da nas to svjetlo polako preobražava.

službenoj ili formalnoj razini, isto je tako moguće u teologiji ostati samo na praznim formama.³⁴ To ne znači da teologija treba biti odvojena od filozofije. Naprotiv, ispravna filozofija može samo produbiti ovo traženje.³⁵ Radi se o tome da treba biti usmjerena prema životnome odnosu s Bogom.

Željeli smo pokazati, [kaže Edith Stein], da se u svakoj spoznaji Boga sam Bog približava ljudima, iako se u svakoj spoznaji njegova prisutnost ne zamjećuje kao u spoznaji po iskustvu. U naravnoj spoznaji radi se o približavanju [ove stvarnosti] u slici, djelu i mnogostrukim posljedicama. U vjeri se radi o osobnome samo–objavlivanju pomoću riječi. Ali u svakoj osobnoj spoznaji, otvorenosti se suprotstavlja mogućnost zatvorenosti — i mogućnost da se postavi iza vlastitoga djela. To još nešto govori; ima autentično značenje, ali ne otvara više pristup osobi, ne prenosi više kontakt jednoga duha s drugim. Bog želi da bude pronađen od onih koji ga traže. Želi, dakle, prije svega biti tražen. To nam govori zašto naravna objava nije nepobitno jasna i jednoznačna, nego je prije svega poticaj na istraživanje.³⁶

»Mistična« je teologija, ili kako je Stein zove, »znanost križa« (*Scientia Crucis*), teologija koja proizlazi iz intimne spoznaje Boga, gdje je sam Bog izvorni Teolog. To je teologija koja proizlazi iz jedinstva Boga s dušom u njezinoj »tajnoj ćeliji«, gdje »Objekt« ove spoznaje preobražava iznutra onoga koji ga želi spoznati. Želimo spoznati i nalazimo se spoznati, želimo doprijeti do objekta svoje spoznaje i nailazimo na zahtjev za preoblikovanjem svoje duše kako bi mogla primiti u sebe ono što želi spoznati.³⁷

34 Prazne forme općenito su plod odvajanja prividnoga od autentičnog bitka. »Gdje se duh oslobađa zakona čistih tvorbi smisla i želi proslijediti na 'autonoman' način, dolazi samo do prividnih i praznih formi, i to samo s pomoću djelomičnih tvorbi, uzetih iz svijeta čistoga smisla. [...] U slučaju da proizvodima misli ne odgovara nijedan objektivno stvaran smisao, bitak je samo čisto misleni bitak. To je samo prividni bitak [*Schein–sein*], koje simulira autentičan bitak.« E. Stein, *Endliches und ewiges Sein*, str. 284–285.

35 »Križa postkoncilске teologije u velikoj je mjeri kriza njezinih filozofskih temelja. Filozofiji koja je predstavljena u teološkim školama nedostajalo je bogatstvo percepcije. Nedostajala joj je fenomenologija i nedostajala joj je mistična dimenzija. Kada pak filozofski temelji nisu jasni, teologiji počinje nedostajati tlo pod nogama. Stoga nije više jasno do koje točke čovjek zaista poznaje stvarnost i koji su mu temelji od kojih može početi misliti i govoriti«. S druge strane, »kriza filozofskoga smjera očituje se s teološke točke gledišta nadalje kao kriza teološko–moralne norme. Tu se očituje povezanost filozofije i teologije, most između razumskoga istraživanja o čovjeku i teološkoga zadatka, te tako postaje jasno da to nije moguće izbjeći. Gdje pada antička metafizika i zapovijedi gube njihovu nutarnju poveznicu. Tada se pojavljuje velika napast da ih se suzi samo na povijesno–kulturalno područje.«, Si è identificato con la Chiesa, perciò ne può essere la voce, Quando il cardinale Joseph Ratzinger spiegava chi era Giovanni Paolo II: u: *L'Osservatore Romano*, nedjelja 1. svibnja 2011, str. 5, Vidi na stranici http://www.osservatoreromano.va/orportal–portlets–portal/detail/binaries/pdf_quotidiano/quotidiano100.pdf (Pristupljeno 1. 5. 2011.)

36 E. Stein, *Wege der Gotteserkenntnis*, str. 102–103. U pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes*, u broju 36., naglašava se teološka i moralna dimenzija traženja istine. »Stoga se metodičko istraživanje ni u jednoj struci, ako se vrši doista znanstveno i po moralnim načelima, nikad neće stvarno protiviti vjeri, jer profane i vjerske realnosti imaju izvor u istome Bogu. Štoviše, onaj koji nastoji ponizno i ustrajno prodrijeti u tajnu stvari, njega, a da toga i nije svjestan, kao da vodi ruka Boga, koji uzdržava sva bića i čini da budu ono što jesu.« Drugi vatikanski koncil, *Dokumenti*, Zagreb, 41986., str. 665.

37 Ukoliko čovjek nije samo duša, nego je jedinstvo duše i tijela, cijeli se »naravni« čovjek mijenja. »Mistični život predstavlja, dakle, za Edith Stein puno ostvarenje ljudske osobe, počevši od kon-

To je dobro poznata istina — teologija Križa — ali živa, stvarna i djelotvorna istina: sije se u dušu poput sjemena, ondje pušta klice i raste, daje duši određenu fizionomiju i određuje njezine postupke; po tim svojim postupcima duša zrači, pa ju je moguće prepoznati. U tom smislu govori se o znanosti svetih, u tom smislu govorimo i o znanosti Križa. Iz te žive forme i snage u najdubljoj nutrini duše proistječe i shvaćanje života, po njoj čovjek stvara sliku Boga i svijeta, i tako se ona može izraziti u misaonoj slici, u teoriji.³⁸

Stoga je za Edith Stein prava znanost ona koja je sposobna preobraziti život »znanstvenika« do te mjere da i sam njegov život učini »znanošću«.

Samo »znanost križa« sposobna je preobraziti ljudsku narav i učiniti je prikladnom za božansku mudrost.

Pravi su spoznavatelji ove znanosti sveci, koji su, ne samo istinski »teolozi«, nego i istinski »filozofi«, ukoliko je filozofija razumljena u svome izvornom smislu, tj. kao »ljubav prema mudrosti«.³⁹ Zato će Stein reći:

Ako razumijemo filozofiju u prvotnome smislu kao »ljubav prema mudrosti« i pod mudrošću podrazumijevamo *božansku* mudrost, tada nema većega filozofa od ove Svetice [tj. Terezije Avilske] koja je bila velika ljubiteljica mudrosti. Prema njezinome principu, »nije bitno mnogo misliti, nego mnogo ljubiti«, ona je stigla, ljubeći, do iskustvene znanosti, do intuitivne spoznaje skrivenoga Boga.⁴⁰

Zaključak

U naravi svakoga čovjeka postoji otvorenost prema temeljnim metafizičkim pitanjima koja vode do istine o smislu života koji svoju puninu dostiže u Bogu, u Ljubavi. Bilo na naravnoj bilo na nadnaravnoj razini, čovjekov je duh pozvan da se trajno oslobađa od svega što priječi taj put, što nije istina, ali i da se trajno otvara stvarnosti koja je sposobna učiniti život ispunjenim, živim, istinitim. Traženje istine ima stoga vrlo važnu životnu i etičku dimenziju; znanosti, koje su prve pozvane otvoriti put traženju istine, imaju posebnu odgovornost. Bez dimenzije otvorenosti i iskrenosti nije moguće živjeti u stavu poniznosti koji se traži od onoga koji se upušta u misterij koji nadilazi mogućnosti našega razuma. Ljubav prema istini tako se otkriva kao ljubav kojom smo ljubljani i traženi. Stoga smo pozvani ljubiti sve što je istina jer nas ona vodi k ljubavi za koju ćemo biti spremni založiti čitav svoj život.

Na kraju, moguće je zaključiti riječima Ivana Pavla II. povodom kanonizacije Edith Stein: »Istina i ljubav imaju potrebu jedno drugoga. Sestra Terezija Benedikta od Križa kaže svima nama:, Nemojte prihvatiti kao istinu ništa što je lišeno

stitucije naravnoga bića, tj. od reda stvaranja.« G. Mura, *Mística in Edith Stein*, u: *Aquinas* 1998, 41, 2, str. 314.

38 E. Stein, *Znanost križa*, str. 10; *Kreuzeswissenschaft*, str. 5.

39 »Do posjedovanja Znanosti križa (*Scientia Crucis*) dolazi se samo kada se do kraja ima iskustvo križa. Bila sam u to uvjerena od samoga početka i zato sam od srca rekla: *ave crux, spes unica!*« E. Stein, Pismo 330., u: *Selbstbildnis in Briefen II*, str. 167.

40 E. Stein, *Neue Bücher über die hl. Teresia von Jesu*, u: *Ganzheitliches Leben. Schriften zur Religiösen Bildung*, ESW 12, Freiburg im Br. — Basel — Wien, 1990, str. 189.

ljubavi. I nemojte prihvatiti ništa kao ljubav što je lišeno istine! « Jedno bez drugoga postaje destruktivna laž.»⁴¹

Seeking the Fullness of Truth in the Thought of Edith Stein

Mirjana Pinezić*

Summary

The person who lives on a deeper spiritual level desires a complete worldview and inquires of necessity into the total truth. This is the firm conviction of Edith Stein, a prominent German philosopher, Carmelite, mystic and martyr who lived in the first half of the turbulent twentieth century. She wishes to point out that this reality demands much more of the person than merely his consciousness. It demands the participation of the depth of his internal life which touches the core, that is, him as man–person. Orientedness to the full truth demands the whole person, and the direction taken is not to be deemed unimportant. Man’s activity shall depend upon that which he believes and that wherein his conviction lies. For this reason, truth–seeking of this kind entails not only the cognitive but also the ethical aspect. Great is the responsibility of science, especially that of philosophers and theologians for they are expected to be able to provide the answer to man’s ultimate questions. If an attitude of openness and sincerity prevails, and an adequate method exists, philosophy shall alone guide one toward metaphysics, and the latter toward theology. An example of this are some phenomenologists who through a faithful analysis of reality have emerged from subjective structures of consciousness and have pointed to an objective reality which opened the path to faith. However, those who have negated it, have shut themselves off also from the religious reality. By accepting faith, the longing for the fullness of reality does not wane, but instead is enhanced by a new dynamic. Stein is of the opinion that one who accepts this call of truth will slowly be transformed to a degree which will render one capable of a most sublime love that unites one with God. In this context theology also necessarily strives for continual openness, that is for the transcendence of faith in love as the ultimate true reality. This love is at the core of the Science of the Cross which, according to Edith Stein, is the ultimate and most sublime science which alone can satisfy the radical search for truth.

Key words: Edith Stein, truth, science, phenomenology, theology, ethics, the Science of the Cross

41 Ivan Pavao II., Homilija povodom kanonizacije Edith Stein, u: *Rivista di vita spirituale*, 1998, 52, 7, str. 595. Vidi i: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/homilies/1998/documents/hf_jp-ii_hom_111019_98_stein_it.html (preuzeto 1. 5. 2011.)

* Dr. sc. Mirjana Pinezić, Theology Department in Rijeka, Dislocated Studies of the Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb. Address: Omladinska 14, 51000 Rijeka, Croatia. E-mail: pinezic2003@yahoo.com